

Milica Mirić*Kabinet za strane jezike
Filozofski fakultet, Univerzitet u Beogradu*

milica.miric@f.bg.ac.rs

<https://orcid.org/0009-0004-4037-6405>

Da li društveno-humanističke discipline govore jezik struke? Pogled u arheološke tekstove.

Apstrakt: Neraskidiva veza jezika i naučne misli ovaplotila se kao poseban vid upotrebe opšteg jezika koji zovemo jezik struke. Zahvaljujući njemu mogući su artikulacija zapažanja, konceptualno i terminološko konstituisanje naučnih oblasti i razmena novih (sa)znanja. Jezik struke nije nov sistem znakova, već koristi sva jezička sredstva sadržana u opštem jeziku od kojeg je neodvojiv. Njegova osobenost leži u frekventnosti i specifičnom načinu upotrebe leksike i morfosintaksičkih struktura, posebno onih koje će mu pomoći da se približi idealu preciznosti i sažetosti izraza. U prvom delu rada, osim detaljnog određenja koncepta jezika struke, razmotrićemo koji i kakav jezik je potreban u naučne svrhe, da li se naučnici razumeju među sobom i postoje li neke univerzalne karakteristike jezika struke. Drugi deo rada posvetićemo manjem istraživanju sa ciljem da ispitamo neke od opštih osobina jezika u arheologiji na korpusu apstrakata izvorno pisanih na srpskom jeziku.

Ključne reči: jezik struke, terminologija, naučni diskurs, društveno-humanističke nauke, arheologija

Veza između jezika i nauke neraskidiva je jer jezik omogućava mišljenje, kogniciju, artikulaciju zapažanja i saznanja i razmene spoznatog i promišljenog. Međutim, način na koji će se jezik u nauci koristiti zavisi od samog naučnog polja, ali i od pojedinca – naučnika. Kritikujući suvi formalizam prirodnih nauka, Rolan Bart ironično je zapazio kako je za nauku jezik puki instrument koji treba da bude što neutralniji i potpuno formalizovan da se slučajno ne bi našao u poziciji da podlegne izazovu maštovitosti (Barthes 1984).

Koji i kakav jezik je zaista potreban nauci, šta je to jezik struke, da li se naučnici razumeju među sobom, postoje li neke univerzalne karakteristike naučnog jezika, neka su od pitanja na koja ćemo pokušati da damo odgovore u prvom delu ovog rada. On će, dakle, biti posvećen teorijskim osnovama jezika struke

kao i njegovoj primeni u prirodnim i društveno-humanističkim naukama. S jedne strane, o jeziku koji koriste prirodne nauke dosta se pisalo, ali sa druge strane, na osnovu nama dostupnih podataka, istraživanja specifičnosti jezika kojima se služe arheolozi nisu sistematski sprovedena kod nas. Zbog toga se ovaj rad može smatrati uvodom u obimnije istraživanje koje bi posvetilo pažnju svakom od značajnih jezičkih elemenata a koji čine osobenost jezika struke u navedenoj naučnoj oblasti. Dakle, ovaj rad ima dvostruki cilj: da prikaže jezik struke u svojoj raznovrsnosti, sa posebnim osvrtom na neke osobine jezika u arheologiji.

Šta je u stvari jezik struke?

Jezik struke relativno je nov predmet naučnih istraživanja, budući da njegovi koreni kao koncepta sežu tek u drugu polovinu XX veka. U tom periodu dolazi do promene tradicionalnog pristupa lingvističkim istraživanjima koja su za cilj imala da opišu gramatiku nekog datog jezika. Podstaknuti proučavanjima u psiholingvistici i sociolingvistici, istraživači usmeravaju pažnju na ispitivanje načina na koji se jezik koristi kao sredstvo u realnoj komunikaciji, dakle u prvi plan stavljaju kontekst, tj. komunikativnu situaciju i učesnike u komunikaciji. Rezultati do kojih se došlo pokazali su da je jezik pojedincu potreban ne samo u svakodnevnoj, opštoj komunikaciji, već i u specifične svrhe. Pored pomaka u lingvistici, sedamdesetih i osamdesetih godina prošlog veka dolazi do internacionalizacije u oblasti ekonomije, trgovine i obrazovanja, čime učenje i nastava stranog jezika dobijaju na značaju (Gnutzmann 2009, 522). Pošto opšti jezik više nije mogao da zadovolji sve komunikativne potrebe, bilo je neophodno kreirati programe za učenje jezika koji je kasnije nazvan jezikom struke. Dakle, metodika nastave stranih jezika prva je oblast koja je prigrlila jezik struke, dok su lingvistička istraživanja ovog fenomena usledila nešto kasnije i započeta su pod okriljem primenjene lingvistike.

Anglofono govorno područje kolevka je jezika struke, tako da je i termin koji označava ovu pojavu potekao iz engleskog jezika. Njegovim imenovanjem ukazano je na razliku koja postoji između jezika koji se koristi za opšte (engl. *Language for General Purposes*) i specifične namene (engl. *Language for Specific Purposes*). Iako je engleski jezik danas okarakterisan kao *lingua franca* naučnog izraza (a on objektivno to i jeste), jezik struke istražuje se sa podjednakim interesovanjem i uspehom, duže ili kraće, u mnogim naučnim jezičkim sredinama.

I na frankofonom govornom području prvo se razvilo interesovanje za metodiku nastave stranog jezika struke¹, a ispitivanja lingvističkih osobina ove

¹ Sa učenjem jezika za posebne namene započeto je čak početkom XX veka – prva metoda za učenje nastala je 1927. godine, a bila je namenjena vojnicima iz severnoafričkih kolonija u sastavu francuske vojske (Qotb 2008).

pojave započela su pedesetih godina prošlog veka. Iako se istraživanja u okviru metodike nastave i primenjene lingvistike u vezi sa jezikom struke oslanjaju jedna na druga, frankofoni istraživači osetili su potrebu da terminološki razdvoje ova dva polja interesovanja. Zbog toga, danas, metodički orijentisana struja istraživača jezik struke naziva *francuski za posebne namene* (fr. *français à objectifs spécifiques*), a *jezik struke* (fr. *langue spécialisée/de spécialité*) termin je koji se ustalio u analizama njegovih lingvističkih, pragmatičkih i komunikativnih karakteristika².

U našoj naučnoj javnosti prvi radovi iz ove oblasti pojavili su se nešto kasnije. Decembra 1981. godine u Beogradu održano je savetovanje *Strani jezik struke u teoriji i praksi* tokom kojeg je veliki broj univerzitetskih nastavnika stranog jezika struke diskutovao o teorijskim pitanjima, ali i praktičnim problemima, kao i o nastavi jezika struke (Vinaver 1982). Da jezik struke stekne zasluženi status validnog nastavnog predmeta borili su se, krajem devedesetih i početkom dvehiljaditih, pre svega nastavnici stranih jezika na nematičnim fakultetima univerziteta u Srbiji, da bi u današnje vreme on bio izučavan na master i doktorskim filološkim studijama (Ignjačević i Brdarski 2006). I kod nas su analize prvo sprovedene u oblasti didaktike, a nakon toga i lingvistike. Zbog statusa prvog stranog jezika koji engleski uživa kako u svetu, tako i kod nas, i ovde su radovi većinom ispitivali engleski jezik različitih struka, dok su radovi vezani za druge jezike, i to posebno sa lingvističke tačke gledišta, i dalje nedovoljno brojni.

Odrednica *jezik struke* generički³ je pojam i pokriva sve specifične jezičke namene. S jedne strane nalazi se *jezik za stručne/poslovne/profesionalne namene* (engl. *Language for Occupational/Vocational Purposes*; fr. *langue professionnelle*), dakle jezik neophodan za obavljanje posla, a sa druge strane postoji *jezik za akademske namene* (engl. *Language for Academic Purposes*; fr. *langue sur objectif universitaire*) koji obuhvata one jezičke kompetencije koje pojedincu omogućavaju da obavlja svoje akademske zadatke kao student ili kao nastavnik i istraživač.

A kako bi se zapravo definisao jezik struke? Tokom dugih decenija njegovog konstituisanja u validnu oblast istraživanja pokušavalo se i odustajalo od

² Zanimljivo je zapaziti da metodičari ograničavaju svoju oblast istraživanja na francuski jezik, budući da termin *jezik za posebne namene* (na francuskom bi to bilo *langue à objectifs spécifiques*) ne postoji. Nasuprot tome, lingvisti poznaju navedeni generički, ali i specifičan termin – *stručni francuski jezik* (fr. *français de spécialité*).

³ U teoriji terminologije *generički pojam* označava termin šireg značenja, a *specifičan pojam* termin užeg značenja. Generički pojam ima veću referentnu vrednost od specifičnog pojma čiji je semem bogatiji. U leksičkoj semantici generički pojam naziva se hiponim, a specifični hiponim.

definicije jezika struke. Danas možemo reći da jedna jedina opšteprimenljiva prava definicija zapravo ne postoji i da je pitanje određivanja suštine koncepta jezika struke još uvek otvoreno. Jezik struke se najpribližnije može odrediti kao poseban vid upotrebe opšteg jezika koji sa jedne strane pomaže da se pojmovno i terminološki konstituiše neka naučna oblast, a sa druge da se unutar te oblasti i komunicira (Bugarski 1997, 201). Cilj jezika struke jeste da prenosi naučna i stručna znanja, da olakša da se ona objasne kao i da pomogne postizanju jasnoće i preciznosti izraza u nekoj disciplini. Jezik struke služi se, dakle, postojećim lingvističkim sistemom da izrazi znanja iz različitih naučnih i stručnih disciplina (Mirić 2020, 34). Drugim rečima, on koristi aparat opšteg jezika, ali na poseban način, sa različitom učestalošću javljanja jezičkih oblika (Đorović 2015, 20). Jezik struke sadržan je u opštem jeziku sa kojim se neprestano preklapa (Calberg-Challot 2007, 74) i otuda se oni ne mogu oštro odeliti. Bez obzira na činjenicu da jezik struke nije nezavisan od opšteg jezika i ne postoji kao samostalan sistem, njegova se relevantnost ne može osporiti (Đorović 2015, 20). On nije i ne može biti, kao što je u jednom trenutku bilo pomenuto, poseban sistem znakova koji funkcioniše nezavisno od opšteg jezika, kao drugi i drugačiji jezik namenjen struci i nauci (Eurin Balmet et Henao de Legge 1992, 69). Deskriptivna lingvistika jezik struke videla je isključivo kao specifičan vokabular, čime se prikriva da on ima i sintaksičke, semantičke i stilske osobenosti. Time je jezik struke doveden u podređen položaj u odnosu na opšti jezik koji sve te specifičnosti poseduje (Vicente Garcia 2005). Rezultati istraživanja u okviru korpusne lingvistike pokazali su da jezik struke raspolaže istim fonetskim, leksičkim, morfološkim, sintaksičkim i semantičkim mogućnostima kao i opšti jezik, samo što se u jeziku struke, neke od tih mogućnosti češće koriste, čime je jezik struke stavljen u istu ravan sa opštim jezikom.

Da bi definisali jezik struke, lingvisti su se koristili postupkom koji nije bio nov – već je poslužio da bi se definisao opšti jezik (Kristal 1996, 396). Zbog toga je možda najbolje i odustati od davanja stroge definicije jezika struke koja bi se svela na banalnosti i logičke tautologije tipa da je opšti jezik širi od jezika struke ili da opšti jezik nije isto što i jezik struke, i koncentrisati istraživačku pažnju na utvrđivanje, opisivanje i proveravanje svih njegovih karakteristika. On te svoje osobine pokazuje ne samo na jezičkom, već i na pragmatičkom i funkcionalnom nivou. Otuda se istraživanja jezika struke više ne ograničavaju na strogo lingvistička i metodička pitanja, već uključuju znanja mnogih disciplina, među kojima su pedagogija, psihologija, sociologija i kognitivne nauke (Paltridge and Starfield 2013; Gaudin 2003; Benesch 2001; Temmerman 2000; Riley 1989).

Da li je jezik struke jedan i jedinstven?

U periodu dok su se postavljali teorijski temelji konceptu jezika struke, u francuskom se vodila terminološka polemika oko toga da li leksema *jezik* (fr. *langue*) u sintagmi *jezik struke* (fr. *langue de spécialité*) treba da bude u jednini ili da dobije oznaku množine. Prema Kokureku, autoru prve značajne studije o jeziku struke na francuskom jeziku, jednina je ta koja bi obezbedila jedinstvo teorijskih pristupa i potvrdila da postoje univerzalne osobine jezika struke (Kocourek 1991, 17–18).

Pred jezik struke mnogi su istraživači postavljali (pre)duge liste osobina koje on treba da poseduje da bi bio posmatran kao posebna pojava, različita od opšteg jezika (Cabré 1998; Kocourek 1991; Hoffmann 1984; Ihle Schmidt 1983). Bazirajući svoja istraživanja u najvećoj meri na korpusima tekstova⁴ iz oblasti prirodnih nauka, a onda i ne vodeći računa o razlikama između naučnih disciplina, veliki broj lingvista smatrao je da je za jezik struke od najveće važnosti da bude neutralan i tvrdio je da se sve one discipline koje se ne uklapaju u ove okvire zapravo ne služe jezikom struke već visokim registrom književnog jezika. Prema mišljenju ove struje istraživača, da bi se smatrao naučnim, iskaz treba da teži brisanju prisustva autora, a sve zbog toga da bi se istraživanje i njegovi rezultati što vernije prikazali (Ferhat 2017). Opređenije za specifične glagolske načine, stanja ili vremena (prisustvo većeg broja pasivnih i bezličnih konstrukcija), prilagođeni sistem ličnih zamenica (izbegavanje zamenice za prvo lice jednine i eventualna upotreba zamenice za prvo lice množine) ili odabir rečeničnih modaliteta (pre svega deklarativnog), jezička su sredstva koja bi obezbedila pomenutu neutralnost (Lerat 1997). Međutim, bezličnost i neutralnost ideal su kojem su stremile prirodne nauke budući da je dokazano da su, na primer, ove osobine najizraženije u radovima iz oblasti biomedicinskih nauka, da se u tekstovima iz oblasti ekonomije može nazreti prisustvo autora, a da je stav lingvista vrlo jasno vidljiv, te da radovi iz ove oblasti često imaju polemički ton (Fløttum 2006). Mišljenja smo da je najvažnije da naučni tekst sadrži ona jezička obeležja i sredstva koja će mu omogućiti da obavlja svoju funkciju, a to je jasna, sažeta, nedvosmislena, semantički puna komunikacija iz koje je uklonjeno sve suvišno i nefunkcionalno. Neka od tih sredstava su, na primer, elipsa, veznici, prilozi, izrazi koji olakšavaju nabranje, opisivanje, argumentaciju ili klasifikovanje i sl. (Mirić 2020, 50).

Prilikom opisivanja jezika struke ne mogu se izostaviti opservacije koje se tiču njegovih funkcija, a prema Jakobsonovom modelu komunikacije (Jakobson

⁴ Pod tekstom se podrazumeva i usmena i pismena produkcija koja koristi jezik struke, sve što se kaže ili zabeleži sa ciljem prenosa naučnih informacija i znanja (Kocourek 1991, 25, 46).

1960). S obzirom na to da je, kao što je napomenuto, jezik struke specifičan vid upotrebe opšteg jezika, on mora ispunjavati referencijalnu, konativnu, metalingvističku, fatičku, poetsku i emotivnu funkciju, dakle sve funkcije koje ima i opšti jezik. Ipak, kako jezik struke ima sebi svojstvene ciljeve, jasno je i da se navedene funkcije ne ispoljavaju u podjednakoj meri.

Za jezik struke najznačajnija je referencijalna funkcija koja se fokusira na samo prenošenje poruke i davanje što tačnijih informacija o predmetima, pojmovima ili njihovim međusobnim odnosima. U naučnim radovima često je neophodno objasniti novouvedene koncepte, te tako jezik struke ispunjava i metalingvističku funkciju koja podrazumeva definisanje i objašnjavanje pojmova i pojava pomoću jezika. Konativna funkcija jezika ima za cilj da izazove reakciju sagovornika i da na njega utiče. Kroz iznošenje dokaza, argumentaciju i zaključivanje naučnik uverava čitaoce u svoje stavove i argumentovano pokušava da sagovorniku izmeni viziju sveta ili da ga u njoj učvrsti (Amossy 2008), čime je zadovoljena i ova jezička funkcija. Fatička funkcija ostvaruje se prevashodno u usmenoj komunikaciji, budući da joj je cilj uspostavljanje ili održavanje komunikacije mahom putem pitanja tipa „Da li ste razumeli?“, „Trebali da ponovim?“ i slično. Emotivna (ekspresivna) funkcija često se osporava jeziku struke jer podrazumeva subjektivan stav prema poruci. Međutim, kao što je već pomenuto, emotivna neutralnost češća je u prirodnim naukama u odnosu na društveno-humanističke nauke gde se često može sresti izvesna doza ekspresivnosti, odnosno jasno iskazan stav autora. Na ovu funkciju utiče i sam tip teksta, pa tako za razliku od informativnih, argumentativni tekstovi u kojima autor zauzima jasan subjektivan stav o temi kojom se bavi i koji imaju za cilj uveravanje ili uticaj na sagovornika, svakako imaju izvesni emotivni naboj. Konačno, ako se pođe od stava da je cilj upotrebe jezika struke informativni a ne estetski, onda ne čudi što mnogi dovode u sumnju i poetsku (estetsku) funkciju jezika struke koja je usmerena na estetiku same poruke sa ciljem da izazove uživanje, kao što je to slučaj sa književnošću, na primer. I ovde do izražaja dolaze disciplinarnе razlike, pa tako rezultati ispitivanja jezika struke na korpusu društveno-humanističkih nauka pokazuju da se pažnja poklanja i formi, te da tekstovi zadovoljavaju i estetske kriterijume, približavajući se književnom delu (Đorović 2022).

Prilikom opisivanja i ispitivanja jezika struke ne može da se zanemari činjenica da svaka disciplinarna oblast pokazuje sopstvene komunikativne specifičnosti. Sve osobenosti jezika struke imaju drugačiju učestalost i izraženost u zavisnosti od same naučne discipline, zatim od potreba stručnjaka kao njegovih korisnika, a konačno i od same komunikativne situacije u kojoj se oni nalaze (Spillner 1992, 44). Otuda jezik struke ne može da bude posmatran kao monolitan. Izložen unutrašnjim, jezičkim, ali i spoljašnjim, vanlingvističkim faktorima, on se raslojava kako na vertikalnoj tako i na horizontalnoj ravni.

Od nauke do pseudonauke

Značaj pragmatičkih osobina jezika struke podstakao je istraživače da ga sagledavaju i ispituju kao sredstvo naučne i stručne komunikacije. Akteri u komunikaciji, dakle pošiljaoci i primaoci ovog tipa poruka, čine heterogenu grupu na osnovu koje dobijamo vertikalno ili takozvano „stilsko“ raslojavanje jezika struke. A između koga se sve može odvijati naučna komunikacija?

U literaturi se navode brojne klasifikacije tipova komunikacije, od veoma razuđenih do redukovanih (Gambier 2016; Le Bars 2007; Desmet 2006; Eurin Balmet et Henao de Legge 1992; Loffler-Laurian 1983). Prema Žakobiju (Jacobi 1993) one se zapravo mogu svesti na sledeća tri tipa naučne komunikacije: (1) primarni naučni diskurs⁵, (2) pedagoški naučni diskurs i (3) diskurs popularizacije nauke. Ovakva podela prihvaćena je i u ovom radu.

Prvi tip podrazumeva komunikaciju među članovima naučne zajednice, svakako najčešće onih koji su fokusirani na istu temu. Saopštenja na naučnim skupovima, radovi objavljeni u časopisima, monografije, samo su neke od brojnih formi u kojima se javlja ovaj diskurs. Kroz ovakav vid komunikacije naučnici imaju za cilj da, na primer, razmene znanja sa svojim kolegama ili saopšte rezultate istraživanja, ukratko da prenesu svoja (sa)znanja i iskustva na jasan i precizan način. Zbog toga ovakav vid naučne komunikacije prate određena, unapred propisana pravila u formalnom, jezičkom i sadržinskom smislu.

Formalno, tekstovi često treba da ispune zahtev koji se odnosi na strukturu i redosled izlaganja, mada je ovo češća pojava u prirodnim nego u društveno-humanističkim naukama. Jezički gledano ovaj tip komunikacije obiluje stručnom terminologijom. Takođe, odabir sintaksičkih sredstava vrši se sa namerom da se obezbede preciznost i jasnoća iskaza. Konačno, prate ga i nelinearni tekstualni elementi u vidu različitih tipova ilustracija čiji izbor zavisi od prirode discipline. Tako će one oblasti u kojima se vrše statistička izračunavanja, kao što su mnoge prirodne nauke, ali i sociologija, psihologija i arheologija, na primer, sadržati grafikone ili tabelarne prikaze rezultata, crteži i fotografije arheološkog materijala potkrepljuju radove iz arheologije, a reprodukcije umetničkih dela iz istorije umetnosti.

Pedagoški diskurs čine razmene između nastavnika i učenika na svim nivoima školovanja. Pošto je namena ovakve komunikacije formalno obrazovanje, poruke, s jedne strane, formulišu nastavnici, bilo usmeno, kroz predavanja, bilo pismeno, putem nastavnog materijala (udžbenika ili skripti, npr). Formalno obrazovanje je baš kao i nauka podvrgnuto strogim pravilima koja propisuju in-

⁵ U lingvističkom smislu diskurs je shvaćen kao jezička jedinica najvišeg nivoa čiji su delovi međusobno zavisni, a kojim se obezbeđuju prenošenje i razmena informacija (Škiljan 1987).

stitucije kroz nastavne programe. S druge strane, učenici/studenti takođe mogu da budu pošiljaoci poruke. Kroz postavljanje pitanja nastavnicima ili učešće u diskusijama tokom predavanja aktivno grade pedagoški diskurs.

Diplomski, specijalistički i master radovi, kao i doktorske disertacije u sebi sadrže karakteristike i primarnog naučnog i pedagoškog diskursa. Obrazovna funkcija i formalna institucionalna pravila komunikacije čiju poruku formulišu studenti čine ga većim delom pedagoškim diskursom. Ipak, problematizacija pitanja i tema iz određene naučne discipline, dakle sadržina, daje mu i neke osobine primarnog naučnog diskursa.

Diskurs popularizacije nauke (ili naučno-popularni diskurs) samim terminom koji ga određuje ukazuje na nameru ovog vida komunikacije – upoznati javnost sa naučnim dostignućima. Naučno-popularni diskurs značajan je faktor u diseminaciji znanja i obavlja funkciju neformalnog obrazovanja (Jacobi 1988). Osim samih naučnika/istraživača, pošiljaoci poruka u ovom tipu komunikacije jesu i novinari, posrednici između naučne zajednice i laika. Započeta u pisanoj formi kroz razne časopise, a nastavljena razvojem televizijskih emisija, difuzija naučnih saznanja se danas vrši kroz mnogovrsne oblike, dostupne zahvaljujući internetu. Naučno-popularni elektronski časopisi, sajtovi sa naučnom tematikom, kao i naučni blogovi pružaju lingvistima značajan korpus za istraživanje osobina tzv. digitalnog teksta. Iako ovakav tip komunikacije ima svoje dobre strane, jer naučna dostignuća pripadaju društvu i ne treba da ostanu obavijena velom misterije, on sa sobom nosi potencijalne zloupotrebe i probleme. Ova tema tišti mnoge oblasti, a posebno one čija znanja mogu biti predmet kontroverzi gde postoje kako različita uverenja, tako i različiti interesi (Moirand et al. 2016). Budući da se tiču pitanja kolektivnog identiteta, prošlosti i kulturnih vrednosti, arheološka naučna znanja često su predmet popularizacije, pri čemu se događa da se naučne istine pogrešno tumače ili zloupotrebljavaju. Naučnici iz ove oblasti i u našoj sredini svojim delanjem pokušavaju da ukažu na nastale probleme i daju predloge za njihovo rešavanje, odnosno da se u procesu popularizacije sačuva naučna istina (Palavestra 2010, 2021; Milosavljević i Palavestra 2017; Vuković 2018; Vuković i Vujović 2014).

„Tvrde“ i „meke“ nauke

Na prvi pogled, najupadljivija osobina svakog jezika struke jeste njegova terminologija na osnovu koje se odmah prepoznaju naučne discipline. Termini *hirurgija*, *infarkt* ili *epidemija*, jasan su pokazatelj jezika u medicini; *jednačina*, *funkcija* i *logaritam* upućuju na matematiku; *kamata*, *bonitet* ili *marža* poznati su kao ekonomski termini; a *poentilizam*, *akvarel* ili *žanr-slikarstvo* karakteristični su za istoriju umetnosti. Ovakva disciplinarna pripadnost utiče na to da se jezik struke horizontalno, odnosno tematski raslojava.

Kako naučni progres utiče na ustrojavanje novih ili pak nestajanje ili transformacije nekih disciplina, tako su i njihove klasifikacije nestalne i podložne izmenama. Osim toga, na ove podele utiče ne samo nauka već i čitav niz drugih, međusobno povezanih društvenih, kulturnih i istorijskih faktora (Challe 2002). Ipak, najšire rasprostranjena jeste podela u dva „suprotstavljena“ naučna tabora – tzv. „tvrdih“, tj. egzaktnih, eksperimentalnih, formalizovanijih, merljivijih nauka i „mekih“, u koje se ubrajaju discipline društveno-humanističkih nauka, koje su manje formalizovane pa samim tim i bliže opštem jeziku, zasnovane na kvalitativnim analizama (Challe 2002; Hedges 1987). U humanističkim naukama upadljivije je prisustvo autora u tekstu, tj. „subjektivnije“, individualističko sprovođenje istraživanja i interpretiranje rezultata, u odnosu na kvantifikaciju i formalizovano prikazivanje rezultata ili brisanje svakog traga pojedinca iz teksta prirodnih nauka.

U početku, istraživanja jezika struke uglavnom su sprovedena na korpusu prirodnih nauka, jer se, zbog navedenih opštih karakteristika, društveno-humanističkim naukama veoma često osporava da „govore“ jezik struke. Ispitivanja paralelnih korpusa ovih dvaju grupa disciplina (uglavnom na engleskom jeziku) u oblasti akademskog pisanja ili govora ističu njihove razlike u frekventnosti upotrebe leksema i u njihovom značenju ili u retoričkim i stilskim osobinama naučnih tekstova (Jiang and Hyland 2021; Lu et al. 2021; Yen Dang 2018; Rinck 2010; Blumenthal 2007; Hyland and Tse 2007). Razlike su uočljive u upotrebi onih jezičkih elemenata koji zavise od konteksta i sadržaja (upotrebljena leksika, primena kvantitativne ili kvalitativne argumentacije i sl), ali i kada je reč o tehničkim osobinama teksta (interpunkcija, dužina reči i rečenica, vrste reči i sl) na koje kontekst nema uticaja (Alluqmani and Shamir 2018). Neki rezultati su i oprečni. Dok jedni vide kako samo prirodne nauke i one društvene koje su prihvatile retoriku i empirijska istraživanja prirodnih nauka imaju za cilj da naučnu zajednicu navedu da prihvati nova dostignuća (Livnat 2006), druga istraživanja pokazuju da se npr. u radovima iz oblasti istorije najčešće koriste jezičke tehnike ubeđivanja, za razliku od prirodnih i nekih društvenih nauka (poput ekonomije ili psihologije) koje se služe numeričkim i vizuelnim ilustracijama i klasifikacijama (Coffin and Hewings 2003).

Iako su razlike između nauka nesporne, mišljenja smo da u današnje vreme ne bi trebalo da se govori o striktno razdvojenim, klasterovanim naučnim oblastima, jer su za progres potrebni saradnja i sagledavanje predmeta istraživanja iz različitih uglova. Takođe, podržavamo stav da naučnost nije zasnovana na stepenu formalizacije naučnog izraza (Lévy-Leblond 2010), a prevelika zatvorenost disciplina utiče na to da se mogu steći samo delimična znanja i da nam može zbog toga nedostajati jasna slika o svetu u kojem živimo (Lahire 2012). Stoga, nepotrebne rasprave o tome da li je jezik društveno-humanističkih nauka zaista jezik struke nužno je zameniti ispitivanjem jezika struke svake naučne

discipline sa ciljem da se utvrde njegove specifičnosti. Činjenica da svaki naučni tekst ima za cilj iznošenje naučnih znanja dovoljan je argument u prilog tezi da je jezik pomoću kojeg je uobličen zaista jezik struke.

Reci mi reč, reći ću ti koja si nauka

U naučnom tekstu možemo se susresti sa tri različita nivoa leksike koja u podjednako meri doprinose njegovom strukturiranju.

Jedan nivo čini tzv. *opšta leksika* (engl. *core vocabulary*; fr. *vocabulaire/lexique général*) koja nije markirana, tj. ona koja nije osobena za jezik struke, odnosno ona koja se javlja u opštoj komunikaciji. Gramatičke reči poput veznika ili zamenica, ili lekseme poznate najvećem broju govornika čine osnovno jezgro nekog jezika (Šipka 1998, 68).

Suprotnost njima čine reči poput: *dijabetes, mehanika fluida, metafora, blok-šema, katafalk, paleobotanika*, koje predstavljaju *naučnu leksiku* (engl. *technical vocabulary/terms*; fr. *lexique scientifique/disciplinaire*). Ovaj leksički sloj je do te mere obeležio jezik struke da se nekada čak smatralo da jezik struke zapravo treba da se zove stručni vokabular, budući da ga taj termin najadekvatnije opisuje (Rey 1976). Naučna leksika – to su, zapravo, termini, dakle one lekseme kojima se vrši imenovanje pojmova specifičnih za neku datu disciplinarnu oblast. Morfološki gledano, termini mogu biti jedna reč ili ih može činiti grupa reči, te u zavisnosti od oblika govorimo o prostim terminima (npr. *ego, trijada*), izvedenicama (npr. *potkožni, međurebarni, natčovek*), složenicama (npr. *lovci-sakupljači, zakonodavac*) i o kompleksnim terminološkim jedinicama (npr. *kvazilegitimitet, kolektivno sećanje*). Struktura uskostručnog leksikona brojnih naučnih disciplina zasnovana je na starogrčkim i latinskim tvorbenim elementima. Grčka i rimska civilizacija uticale su na formiranje i razvoj ideja u mnogim oblastima, latinski je vekovima bio *lingua franca* nauke⁶, a humanizam i renesansa doneli su novo zanimanje za grčki jezik. Pored vanlingvističkih faktora, i lingvističke osobenosti starogrčkog i latinskog uticale su na to da ovi jezici budu pogodni za imenovanje i da danas čine osnovu savremene terminologije. Reč je o sintetičkim jezicima čiji se tvorbeni elementi lako mogu kombinovati u ekonomične, semantički rečite termine, a i međunarodno su prepoznatljivi. Takvi termini su na primer: *atom, opidum, etnogeneza, arheometrija, femicid, polihroman* i sl. U današnje vreme značajan je uticaj engleskog jezika na formiranje neologizama, pa se susrećemo sa terminima poput: *tačskrin, gejmfikacija, skringing, bajpas, konsalting* i mnogim drugima.

⁶ Opadanje značaja latinskog jezika počinje da se oseća u XVII veku kada se Galilej, Levenhuk, Njutn, Dekart, Paskal u radu služe nacionalnim jezicima.

Termini su u neprestanim razmenama između opšteg i jezika struke i između različitih naučnih disciplina. Stoga, semantički gledano, oni zadržavaju jedno značenjsko jezgro, ali istovremeno mogu da proširuju ili sužavaju svoja značenja (Delavigne et Bouveret 2000: 10). Na primer, nekada se događa da se reči koje pripadaju opštem jeziku terminologizuju u jeziku struke istovremeno zadržavajući svoje osnovno značenje, poput reči *mozak* koja je značajna za anatomiju, ili pak osnovnom značenju pridružuju novo, stručno, kao kod reči *brod* u arhitekturi/istoriji umetnosti ili kod reči *reakcija* u hemiji. Termini mogu biti i transdisciplinarni, odnosno mogu da prelaze i iz jedne u drugu naučnu oblast. Takve semantički polivalentne reči su, na primer, *miš* (iz vizure običnog govornika životinja, biolozi bi dodali i glodar, ali za informatičare je to najpre sastavni deo računarske opreme) ili *koren* (u biologiji označava podzemni biljni organ, u anatomiji osnovu nekog organa ili dela tela, u lingvistici osnovni oblik reči, a u matematici postupak korenovanja, na primer). Takođe, pojedinačne reči iz opšteg jezika u specijalizovanim kontekstima značenjski se povezuju tako da tvore kompleksan termin sa novim značenjem koje nadilazi značenje svakog pojedinačnog elementa termina, na primer: *teška voda*, *lančana reakcija*, *hladni rat*, *gvozdeno doba*.

No, kao što ni nauke ne treba da budu strogo razdvojene, ni njihova leksika nije ovako polarizovana ili crno-bela. Između opšte i naučne leksike postoji čitava siva zona tzv. *opšte naučne leksike* (engl. *sub-technical/semi-technical/academic vocabulary*; fr. *lexique scientifique transdisciplinaire/transversal*) koja je već neko vreme u fokusu mnogih istraživača. Reči kao što su *hipoteza*, *teorija*, *metodologija*, *rezultat*, *analizirati*, *ispitivati* i sl, nadilaze pojedinačne naučne discipline, pa se može reći da se radi o onim leksemama koje su sa istim značenjem frekventne u mnogim disciplinama (Tutin et Jacques 2018; Hatier 2016; Trimble 1985). Ovaj akademski vokabular omogućava da se izraze filozofija i metodologija istraživanja i pruža osnovu za organizaciju naučnih i stručnih znanja (Kennedy and Bolitho 1984; Gilbert 1973). Opšta naučna leksika koristi se za opisivanje, komentarisanje i tumačenje procesa i pojava u mnogim disciplinama (Đorović 2022: 92). S obzirom na to da služi za imenovanje predmeta naučnog izlaganja, samog izlaganja ili pak naučnog postupka, ova se leksika smatra metanaučnom (Tutin 2007; Johansson 1985).

Osobine jezika struke u arheologiji: neka zapažanja

Lingvističko ispitivanje jezika struke može biti ograničeno na leksičku, tj. terminološku ravan, u istraživanju ovog fenomena može se odabrati leksičko-semantički ili sintaksičko-semantički pristup, mogu se primeniti pragmatička ili tekstualna analiza, ili se, pak, njegovo proučavanje može sprovesti iz više uglova uz oslanjanje na više lingvističkih teorija.

Naše opservacije zasnivaju se na analizi leksičko-semantičkih i sintaksičko-semantičkih karakteristika korpusa koji je činilo 59 sažetaka radova iz oblasti arheologije objavljenih u časopisu *Etnoantropološki problemi* u periodu od 2018. do 2022. godine na srpskom jeziku. Odabrani su apstrakti, a ne celi radovi, pre svega zato što su, u nedostatku tehničkih sredstava za analizu većih korpusa, lakši za manipulaciju. U primenjenoj lingvistici na sažetke se gleda kao na zaseban žanr, a predstavljaju „kondenzovanu verziju“ naučnog rada o kojem izveštavaju (Busà 2005).

Prvo će uslediti neka zapažanja vezana za korišćenu leksiku, a zatim za opšte sintaksičke osobenosti poput nominalizacija i sredstava za postizanje bezličnosti teksta. Ovo istraživanje samo je uvod u produbljeno ispitivanje jezika u arheologiji. Zaključci izvedeni na osnovu dobijenih rezultata odnosiće se isključivo na jezik u ispitivanom korpusu, a nikako na sve osobine jezika kojim se služe arheolozi.

Leksičke osobine. U korpusu je zabeleženo prisustvo leksema iz sva tri nivoa – opšte i opšte naučne kao i naučne leksike. Iako je u nekoliko navrata u radu pomenuto da su termini ti koji su najočitija odlika naučnog pisanja, istraživanjem je utvrđeno da njihovo prisustvo u korpusu nije veliko. Ono se kreće od 1,7% (sažeci iz 2019. godine) do 4,4% (2022. godina), što bi ukupno činilo oko 2,2% uskostručne leksike. U korpusu su, dakle, prisutnije reči iz opšteg jezika, kao i opšta naučna leksika. Svakako da ovaj nalaz ne sugerise da arheologija nema razudenu disciplinarnu terminologiju, već da je ona rezultat prirode samoga korpusa. Naime, apstrakt se fokusira na to da ukratko pruži najvažnije opšte informacije vezane za ceo članak, a u tu svrhu su potrebija ova dva manje uska sloja leksike. Drugim rečima, ovakvo stanje uzrokovano je tipom teksta jer je za očekivati da bi u radovima u celini bilo znatno više tehnicizama.

U grupi uskostručne leksike beleže se i jednočlani i višečlani termini, na primer: *ekofakt, hijatus, areal, nekropola, kartonaža, brikolaž, asemblaž, antropocen, datovanje, arheološka evidencija, životna sredina, kulturno nasleđe* i sl. Zanimljivo je da se kod ovog leksičkog nivoa uočava javljanje opštih reči poput: *nakit, grob, crtež* ili *iskopavanje*, koje svakako običan govornik razume i koristi u komunikaciji, ali koje se u arheologiji specijalizuju u odnosu na opšti jezik. Zatim, uočavaju se sintagme čiji su konstituenti reči iz opšteg jezičkog fonda, ali čijim su povezivanjem nastali kompleksni termini poput: *gvozdeno doba, sveti rat, javni spomenik*, čiji semantički sadržaj prevazilazi značenja pojedinačnih elemenata termina. Pored toga, zapažaju se i pozajmljenice koje imaju svoje ekvivalente na srpskom jeziku, ali se one u arheologiji očito koriste kao termini, dok su reči iz opšteg jezika u upotrebi u svakodnevnoj komunikaciji. Takvi primeri su: *transmisija/prenos; adopcija/usvajanje; distribucija/raspedela; akvatički/vodeni; domestikacija/pripitomljavanje* i sl. U navedenim parovima, prvi član, odnosno pozajmljenica, ima uže značenjsko jezgro i precizniji označenik

(Cabré 1994, 593) od svog sinonimnog parnjaka, jer označava realiju⁷ koja je predmet istraživanja ispitivane naučne oblasti.

U nekim od apstrakata zabeleženo je i prisustvo toponima, kao što su na pimer *Vinča*, *Starčevo* ili *Balkan* i sl. Iz njih izvedeni pridevi opažaju se kao konstituenti kompleksnih terminoloških jedinica: *vinčanska/starčevačka kultura*; *starčevačka keramika*, *vinčanska civilizacija*. Treba naglasiti da toponimi u arheologiji nadilaze konkretna geografska imena i pojmove i u sebi nose više važnih značenja: služe imenovanju kulturnih pojava i njihovih vremenskih dimenzija i upućuju na tehnološke aspekte.

Što se tiče opšte naučne leksike, za potrebe ovog ispitivanja načinjena je lista od 50 reči, i to 10 glagola i 40 imenica, koje odgovaraju kriterijumu da su interdisciplinarne tj. zajedničke većini disciplina, kao što su: *cilj*, *metoda*, *postupak*, *razumeti*, *tvrditi*, *analizirati* i sl, a zatim je utvrđivana njihova učestalost pojavljivanja u apstraktima. Reči čiju smo frekventnost određivali srpski su ekvivalenti nekih od leksema sadržanih u tzv. *Academic Word List*⁸, listi engleskih reči potrebnih za razumevanje i pisanje akademskih tekstova (Coxhead 2011). Rezultati su pokazali da se sintagma *ključne reči* očekivano javlja u svih 59 apstrakata, jer je njihovo navođenje propisano formalno-stilskim zahtevima za izradu apstrakta. Sa 72 ponavljanja u 59 apstrakata, najfrekventnija reč je *rad*. Za njima slede *istraživanje* (49 ponavljanja) i *pitanje* (40 ponavljanja). Daleko iza po frekventnosti su imenice *znanje* (24 ponavljanja) i *proces* (22 ponavljanja). Ostale reči su u znatnoj meri ređe: leksema *metod(a)* pomenuta je samo jednom, a *hipoteza* i njen sinonim *pretpostavka* ukupno svega 14 puta (5, odnosno 9 ponavljanja). Nijednom nije zabeležena imenica *definisane* (ali *definicija* i glagol *definisati* jesu, no svega po 3 puta), ali s obzirom na to da je to reč koja bi se pre očekivala u telu rada nego u apstraktu, ne čudi što izostaje. Nije utvrđeno ni prisustvo glagola *znati* i *pretpostaviti*. Na upotrebu opštih naučnih reči, na njihovu frekventnost, oblik, pa čak i značenje u akademskom pisanju utiče disciplinarna pripadnost. Razlike u teorijsko-metodološkim načelima i načinu na koji se pojmi svet uzrokuju razlike u načinima iznošenja argumenata, upotrebjenim izrazima, ali i u samoj leksici (Babić 2023, 2015; Hyland and Tse 2007).

Uočeno je da leksičku strukturu apstrakata čini veliki broj leksema iz opšteg jezika, dakle onih koje se koriste u svakodnevnom govoru. Ovakvo zapažanje u skladu je sa rezultatima analize naučnih saopštenja na engleskom jeziku kojom

⁷ Pod pojmom *realija* podrazumevamo predmet ili pojavu koja je imenovana odgovarajućim terminom u nekoj disciplinarnoj oblasti.

⁸ *Academic Word List* čini 570 porodica reči koje su odabrane na osnovu učestalosti pojavljivanja u korpusu akademskih tekstova sačinjenom od 3,5 miliona reči iz 4 naučne oblasti: humanistike (pedagogija, istorija, lingvistika, filozofija, političke nauke, psihologija, sociologija), ekonomije, pravnih i prirodnih nauka (biologija, hemija, informatika, geografija, geologija, matematika, fizika) (Coxhead 2011).

je utvrđeno da naučnici u više od 90% slučajeva, kako u prirodnim, tako i u društveno-humanističkim naukama, koriste najfrekventnije reči iz opšteg jezika, a zbog potrebe da ih sagovornici što brže i lakše razumeju (Yen Dang 2018).

Arheologija je od svog nastanka interdisciplinarna i uspešno povezuje prirodne i društveno-humanističke nauke i koristi se, u zavisnosti od pravca kojem pripada, postupcima, istraživačkim strategijama, teorijskim premisama i „tvrdih“ i „mekih“ nauka (Babić 2021; Boissinot 2017), o čemu je reč i u nekim od analiziranih sažetaka. Ipak, terminologija iz prirodnonaučnih oblasti, poput bionauka, klimatologije, geologije, izuzetno se retko sreće u korpusu. Zabeleženi su: *CT skeniranje, kompjuterizovana tomografija, jadeit, nefrit, sulfidi, kisele vode*. Međutim, s obzirom na ograničenost uzorka (relativno mali broj tekstova), ne možemo konstatovati da su termini iz prirodnonaučnog polja generalno slabo zastupljeni u arheologiji.

Analiza koja bi bila sprovedena na radovima u celosti, ali zasnovanim na različitim teorijsko-metodološkim pristupima, donela bi nam svakako drugačije rezultate i celovitiji uvid u leksičke osobenosti jezika u arheologiji.

Sintaksičke karakteristike. Ranije u radu napomenuto je da se opšte osobine jezika struke, poput preciznosti i ekonomičnosti izraza, postižu pomoću određenih jezičkih sredstava koja zapravo reflektuju sintaksičke osobine jezika struke. Ta sredstva pripadaju opštem jeziku, ona nisu nova ili drugačija, osmišljena samo za jezik struke, ali je učestalost njihovog javljanja drugačija u opštem nego u jeziku struke. Dakle, specifičnost leži u njihovom kvantitetu, a ne u kvalitetu (Borello 1994, 110). Koja će od sredstava, poput pasivnih ili bezličnih konstrukcija, svedenog sistema lica i glagolskih vremena, upotrebe izjavnih rečenica, izraza kojima se vrši nabranje, opisivanje, argumentacija ili klasifikovanje, prevagnuti, zavisi od same naučne discipline. Prema tome, na sintaksičke odlike jezika struke utiču priroda same discipline, kao i namena, funkcija ili tema nekog naučnog teksta. Mora se napomenuti da se, za razliku od tekstova iz domena prirodnih nauka, u društveno-humanističkim naukama opaža veća sloboda u odabiru ovih elemenata, stila kojim će autor saopštiti svoje rezultate, pa sintaksičke odlike naučnih radova iz ovih oblasti često mogu podsetiti na „sintaksu književnog jezika visokog registra“ (Đorović 2022, 133). Sa ciljem da ispitamo sintaksičke osobine tekstova iz korpusa, fokusirali smo se na nominalizacije i sredstva za postizanje bezličnosti iskaza, a potom smo obratili pažnju na rečenični modalitet, naslove radova i strukturu apstrakata.

Nominalizacije su potrebne jeziku struke jer omogućavaju sažimanje rečenice i doprinose sažetosti naučnog teksta. U korpusu se beleži 138 puta upotrebljena glagolska imenica (izvestan broj njih ponavlja se kroz apstrakte). Najčešće su u pitanju imenice iz opšte naučne leksike poput *razmatranje, utvrđivanje, preispitivanje, prikupljanje*. U manjoj meri reč je o leksemama koje imaju poseban značaj za arheologiju: *iskopavanje, ukrašavanje, oslikavanje, ritualiziranje,*

sakaćenje. Da bi se izveo zaključak o apsolutnoj brojnosti i značaju ovih imenica za jezik arheologije, neophodno bi bilo ekscerpirati sve imenice iz korpusa, a onda uporediti njihov broj. Nedostatak softverskih sredstava za ekscerpciju reči iz većih korpusa sprečio nas je u ovoj nameri.

Na osnovu isključivo lingvističkih karakteristika analiziranih sažetaka utvrđeno je da autor u najvećem broju slučajeva nije eksplicitno prisutan u tekstu. Upotrebom enklitike *se* glagoli iz apstrakata dobili su bezlični oblik, odnosno besubjekatski su upotrebljeni kao u primerima: *rad se zasniva na...*; *pitanje koje se postavlja...*; *u radu se razmatraju...*; *u ovom radu tvrdi se...*; *time se došlo do pitanja...* i sl. Osim ovakvog postupka, brisanje autora postiže se specifičnim konstrukcijama baziranim na opštoj naučnoj leksici. Glagoli poput *tumačiti*, *ispitivati*, *ukazivati*, *govoriti o*, *pokazati*, *potvrditi*, nisu specifični za arheologiju već se koriste u svim naučnim oblastima i tiču se istraživanja koje sprovodi naučnik. S tim u vezi, logično bi bilo očekivati da on bude subjekat ovih glagola. Međutim, kako se u naučnom diskursu istraživač tendenciozno smešta u drugi plan, a ističu se istraživanje ili njegovi rezultati, imenice poput *rad*, *tekst*, *analiza*, *ispitivanje*, *rezultat*, personifikacijom postaju vršioци radnje (Živković 2012, 79; Tanasić 2005, 100). U korpusu smo, između ostalog, zabeležili sledeće primere ovog tipa: *proučavanje nalaže...*; *rezultati analize pokazuju...*; *raniji radovi su ove promene tumačili...*; *članak najpre obraća pažnju...*; *tekst govori o...*; *rezultati preliminarnih analiza potvrdili su...*

U svega 5 od 59 analiziranih apstrakata uočena je upotreba glagola ili privojnog prideva u 1. licu množine. *Podaci kojima raspolazemo...*; *skloni smo da istaknemo...*; *u našem tekstu...*; *naš cilj je da ukažemo na...* neki su od primera.

Međutim, doduše u svega nekoliko izolovanih slučajeva, zapažene su strukture kojima se nedvosmisleno izražava stav autora/autorke teksta. To je učinjeno bilo glagolom u 1. licu jednine (... *ne vidim kao...*; *smatram da...*), bilo upotrebom prideva koji nosi jasan vrednosni sud (*ovakav pristup je problematičan*; *premissa je pogrešna...*). Iako ovakav način naučnog izlaganja obično ne bi mogao da se sretne u radovima formalizovanih prirodnih nauka, nije neuobičajen u oblasti humanistike. Ličan stil može da bude odraz sigurnosti naučnika u svoje stavove, njegovog autoriteta ili nezavisnosti u okviru naučne discipline (Đorović 2022). Svakako, izbor između ličnijeg ili neutralnijeg stila odluka je samog autora naučnog teksta.

Strog formalizam svakako nije jedna od istaknutih osobina jezika kojima se služe arheolozi, makar se takav zaključak može izvesti na osnovu analiziranog korpusa. *Otpakivanje neotpakovanog.*, *Sve, sve, ali zanat...*, „*Osmi putnik*“..., *Zapisano u kamenu...* neki su od veoma kreativnih naslova radova koji su sadržani u korpusu i koji asociraju na naslove književnih eseja. Osim maštovitosti, naslove radova, ali i tekstove apstrakata karakteriše povremeno postavljanje direktnih pitanja, dakle upotreba interogativnog modaliteta koji nije uobičajeno

rasprostranjen u jeziku struke (Kokurek 1991, 72). Same rečenice su kompleksne, često sa mnogo umetnutih delova, gde prevladavaju nominalne, a verbalne forme (glagol u ličnom glagolskom obliku) svode se na minimum, kao što možemo videti iz narednih primera:

„Savremena arheološka proučavanja *nalazu* povremeni iskorak iz ustaljene prakse ka interdisciplinarnom i sveobuhvatnom domenu paleopolitike, shvaćene kao analitička studija drevnih društvenih koncepata i aktivnosti usmerenih ka vladanju nad teritorijom, populacijom i resursima.“ (AR2022-4)⁹

„Postavljanje atinske demokratije u kontekst različitih društvenih rešenja koja su istovremeno realizovana u njenom zaleđu *može* nam otvoriti nove uvide u načine njenog funkcionisanja, kao i u čitav opseg mogućih alternativa.“ (AR2022-6)

„Među najurgentnijim zadacima društva *bilo je* uspostavljanje adekvatnih uslova za arheološki profesionalni rad i međusobnu saradnju svih jugoslovenskih arheologa i arheoloških institucija, uključujući i međunarodnu saradnju i promociju jugoslovenske arheologije u inostranstvu.“ (AR2020-3)

Konačno, apstrakti ispunjavaju kriterijum semantičke organizacije stavova, odnosno njihovog izlaganja logičnim redosledom (Salager-Meyer 1990). Oni su, za razliku od npr. biomedicinskih nauka gde se i u apstraktima zahteva IMRAD¹⁰ struktura, potpuno rasterećeni ovakvog tipa strukturnog formalizma. Analizirani apstrakti iz oblasti arheologije svoju naučnost zasnivaju više na sadržini, a ne nužno i na formi.

Umesto zaključka

Istraživanje manjeg obima sprovedeno u ovom radu ukazalo nam je na samo neke osobine jezika koji se koristi u arheologiji. U analiziranim tekstovima prevagu odnose opšta i opšta naučna leksika nad uskostručnom terminologijom. Leksika ukomponovana sa sintaksičkim svojstvima zabeleženim tokom analize obezbeđuje jasnu, nedvosmislenu i sažetu naučnu komunikaciju. Stilski, apstrakti odražavaju individualnost u akademskom pisanju i slede autorovu unutrašnju logiku. Istraživanje znatno većeg obima omogućilo bi izvođenje pertinentnijih zaključaka o leksičkim, sintaksičkim i stilističkim osobinama jezika kojim se koriste arheolozi. Međutim, da bi se jezik koji je u upotrebi u arheologiji sagledao iz svih uglova neophodno je ne samo da korpus bude obimniji,

⁹ Skraćenica nakon navedenih primera označava oblast istraživanja (AR), godinu kada je rad izašao (2022) i pod kojim brojem je rad u tom broju časopisa (4).

¹⁰ IMRAD struktura jeste takva forma naučnog rada u kojoj se izlaganje vrši prema unapred utvrđenom redosledu: uvod (engl. *Introduction*), metode (engl. *Method*), rezultati (engl. *Results*) i diskusija (engl. *Discussion*).

već i metodološki raznovrsniji, odnosno da obuhvati radove koji pripadaju svim aktuelnim pravcima arheoloških istraživanja.

Moderno obrazovanje treba da formira stručnjake koji će se uspešno uklopiti u profesionalnu sredinu, koji će i želeti i moći da se celoživotno obrazuju, razmenjuju znanja i iskustva. Otuda je i jezik (strani, ali ne treba zapostaviti ni maternji) kojim se koriste nauka i struka obavezna kompetencija svakog uspešnog istraživača ili stručnjaka bilo koje vrste. Usvajanje znanja iz ove oblasti olakšaće usvajanje znanja iz struke, omogućiće kvalitetnije izražavanje i obezbediti veštine i strategije za razumevanje literature. Stoga, rezultati ovog istraživanja mogu da se primene na nastavu stranog jezika za studente arheologije, jer pokazuju da su im od najvećeg značaja potrebe za razumevanjem kompleksne rečenične i tekstualne strukture, kao i akademsko pisanje. Osim učenicima i studentima, fenomen jezika struke treba da bude poznat i stručnjacima predmetnih oblasti da bi se sa stručnjacima jezika struke ispomagali u mnogim koracima – od utvrđivanja potreba svojih polaznika, kreiranja silabusa, pa sve do obezbeđivanja adekvatnog terminološkog aparata datih oblasti.

Jasno je da se jezik matematike, fizike ili medicine, na primer, razlikuje od jezika kojim se služe humanističke nauke, no izgleda da se i u ovom polju mogu uočiti neke promene. Naučnici u oblasti „tvrdih“ nauka sve se češće odlučuju za jezičke postupke koji neće poništiti njihovo prisustvo, već naprotiv, a u želji da dopru i do šire čitalačke publike, dok se u sferi društveno-humanističkih nauka zapaža sve veće stremljenje ka radovima koji će biti zasnovani na empirijskim istraživanjima, što se očituje i odgovarajućim jezičkim strukturama (Jiang and Hyland 2021). Do podstreka na progresivno razmišljanje, preispitivanje postojećih obrazaca i sopstvenih dometa u oblasti jezika struke dovešće nas upravo humanistika, oblast čiji se jezik često (do sada) karakterisao kao opšti književni jezik, a ne kao jezik struke.

Reference

- Alluqmani, Amnah and Lior Shamir. 2018. „Writing styles in different scientific disciplines: a data science approach“. *Scientometrics*, no. 115, 1071–1085. <https://doi.org/10.1007/s11192-018-2688-8>
- Amossy, Ruth. 2008. „Argumentation et Analyse du discours: perspectives théoriques et découpages disciplinaires“. *Argumentation et Analyse du Discours*, no. 1. <https://doi.org/10.4000/aad.200>
- Babić, Staša. 2015. „Theory in Archaeology“. In *Encyclopaedia of the Social Behavioral Sciences, 2nd edition, Vol 1*, edited by James D. Wright, 899–904. Amsterdam: Elsevier.
- Babić, Staša. 2021. „Archaeology (in Times) of Crisis“. In *Archaeology of Crisis*, edited by Staša Babić, 239–245. Beograd: Univerzitet u Beogradu, Filozofski fakultet.

- Babić, Staša. 2023. „Arhaeological Theory at the Edge(s)“. In *Arhaeological Theory at the Edge(s)*, edited by Staša Babić and Monika Milosavljević, 7–12. Beograd: Univerzitet u Beogradu, Filozofski fakultet.
- Barthes, Roland. 1984. *Le Bruissement de la langue: Essais critiques IV*. Paris: Éditions du Seuil.
- Benesch, Sarah. 2001. *Critical English for Academic Purposes. Theory, Politics, and Practice*. New York: Routledge.
- Blumenthal, Peter. 2007. „Sciences de l’Homme vs sciences exactes: combinatoire des mots dans la vulgarisation scientifique“. *Revue française de linguistique appliquée* 12 (2): 15–28. <https://doi.org/10.3917/rfla.122.0015>
- Boissinot, Philippe. 2017. „Pourquoi l’archéologie, dans toutes ses composantes, est une science sociale ?“. *Palethnologie*, 9. <https://doi.org/10.4000/palethnologie.320>
- Borello, Enrico. 1994. *L’incomunicabilità di massa – Linguaggi settoriali funzionamento e apprendimento*. Alessandria: Edizioni dell’Orso.
- Bugarski, Ranko. 1997. *Jezik u kontekstu*. Beograd: Čigoja štampa.
- Busà, Maria Grazia. 2005. “The Use of Metadiscourse in Abstracts: A Comparison between Economics and Psychology Abstracts”. In *Dialogue within Discourse Communities*, edited by Julia Bamford and Marina Bondi, 31–48. Tübingen: Max Niemeyer Verlag.
- Cabré, Maria Teresa. 1994. „Terminologie et dictionnaires“. *Meta* 39 (4): 589–597. <https://doi.org/10.7202/002182ar>
- Cabré, Maria Teresa. 1998. *La terminologie, théorie, méthode et applications*. Ottawa, Paris: Les Presses de l’Université d’Ottawa, Armand Colin.
- Calberg-Challot, Marie. 2007. „Quand une langue de spécialité emprunte au langage courant: le nucléaire, étude de cas“. U: *Cahier du CIEL 2007–2008: Aspects de la recherche en langues de spécialité*, uredio John Humbley, 71–85. Paris: Université Paris VII.
- Challe, Odile. 2002. *Enseigner le français de spécialité*. Paris: Economica.
- Coffin, Caroline and Ann Hewings. 2003. „Writing for different disciplines“. U *Teaching Academic Writing: A Toolkit for Higher Education*, uredile Caroline Coffin, Mary Jane Curry, Sharon Goodman, Ann Hewings, Theresa Lillis i Joan Swann, 45–72. London: Routledge.
- Coxhead, Averil. 2011. „The Academic Word List 10 Years On: Research and Teaching Implications“. *TESOL Quarterly* 45 (2): 355–362. <https://doi.org/10.5054/tq.2011.254528>
- Delavigne, Valérie et Myriam Bouveret. 2000. *Sémantique des termes spécialisés*. Rouen: Publications de l’Université de Rouen.
- Desmet, Isabelle. 2006. „Variabilité et variation en terminologie et langues spécialisées: discours, textes et contextes“. U *Actes des septièmes Journées scientifiques du réseau des chercheurs LTT*, uredili Daniel Blainpain, Philippe Thoiron, Marc Van Campenhoudt, 235–247. Paris: Editions des Archives contemporaines.
- Đorović, Danijela. 2015. *Analiza potreba u nastavi stranog jezika struke*. Beograd: Univerzitet u Beogradu, Filozofski fakultet.
- Đorović, Danijela. 2022. *Là dove il si suona. Italijanski jezik u istoriji umetnosti*. Beograd: Univerzitet u Beogradu, Filozofski fakultet.

- Eurin Balmet, Simone et Martine Henao de Legge. 1992. *Pratiques du français scientifique*. Paris: Hachette/AUPELF.
- Fløttum, Kjersti. 2006. „The typical research article does it exist?“. U *Perspectives interculturelles et interlinguistiques sur le discours académique, Vol. 1*, uredili Eija Suomela Salmi i Fred Dervin, 16–44. Turku: Publication du département d'études françaises 8, Université de Turku.
- Ferhat, Salem. 2017. „Le discours scientifique et la manipulation de la langue, de la subjectivité au discours objectivé“. U *Texte de spécialité, texte scientifique à l'université: Actes du colloque*, uredili Helena Horová et al., 5–13. Plzeň: Západočeská univerzita v Plzni.
- Gambier, Yves. 2016. „Des langues de spécialité aux documents multimodaux“. *Pratiques: linguistique, littérature, didactique*, no. 171–172. <https://doi.org/10.4000/pratiques.3183>
- Gaudin, François. 2003. *Socioterminologie, une approche sociolinguistique de la terminologie*. Bruxelles: Duculot De Boeck.
- Gilbert, Pierre. 1973. „Remarques sur la diffusion des mots scientifiques et techniques dans le lexique commun“. *Langue française* 17 (1): 31–43.
- Gnutzmann, Clauss. 2009. „Language for Specific Purposes vs. General Language“. U *Handbook of Foreign Language Communication and Learning*, edited by: Karlfried Knapp and Barbara Seidlhofer in cooperation with Henry Widdowson, 517–544. Berlin, New York: De Gruyter Mouton. <https://doi.org/10.1515/9783110214246.4.517>
- Hatier, Sylvain. 2016. „Identification et analyse linguistique du lexique scientifique transdisciplinaire. Approche outillée sur un corpus d'articles de recherche en SHS“. Doktorska dis. École Doctorale Langues, littérature et sciences humaines, Université Grenoble Alpes.
- Hedges, Larry V. 1987. „How hard is hard science, how soft is soft science? The empirical cumulativeness of research“. *American Psychologist* 42 (2): 443–455. <https://doi.org/10.1037/0003-066X.42.5.443>
- Hoffmann, Lothar. 1984. *Kommunikationsmittel Fachsprache*. Berlin: Akademie Verlag.
- Hyland, Ken and Polly Tse. 2007. „Is there an 'Academic Vocabulary'?“. *TESOL Quarterly* 41 (2): 235–253. <https://doi.org/10.1002/j.1545-7249.2007.tb00058.x>
- Ignjačević, Anđelka i Milica Brdarski. 2006. „Strani jezik struke i univerzitet“. *Primenjena lingvistika*, br. 7, 152–159.
- Ihle-Schmidt, Lieselotte. 1983. *Studien zur französischen Wirtschaftsfachsprache*. Frankfurt am Main / Bern: Peter Lang.
- Jacobi, Daniel. 1988. „Le discours de vulgarisation; problèmes sémiotiques et textuels“. U *Vulgariser la science; le procès de l'ignorance*, uredili Daniel Jacobi i Bernard Schiele, 87–117. Seyssel: Champ Vallon.
- Jacobi, Daniel. 1993. Les terminologies et leur devenir dans les textes de vulgarisation scientifique. *Didascalía*, no. 1, 69–83. <https://doi.org/10.4267/2042/20173>
- Jakobson, Roman. 1960. „Linguistics and Poetics“. U *Style in Language*, uredio Thomas A. Sebeok, 350–377. New York/London: M.I.T. Press/John Wiley & Sons, Inc.
- Jiang, Feng (Kevin) and Ken Hyland. 2021. „The goal of this analysis . . .’: Changing patterns of metadiscursive nouns in disciplinary writing“. *Lingua* 252. <https://doi.org/10.1016/j.lingua.2020.103017>

- Johansson, Stig. 1985. „Word Frequency and Text Type: Some Observations Based on the LOB Corpus of British English Texts“. *Computers and the Humanities* 19 (1): 23–36.
- Kennedy, Chris and Rod Bolitho. 1984. *English for Specific Purposes*. London: Macmillan.
- Kocourek, Rostislav. 1991. *La langue française de la technique et de la science: vers une linguistique de la langue savante*. Wiesbaden: Brandstetter Verlag.
- Kristal, Dejvid. 1996. *Kembrička enciklopedija jezika*. Beograd: Nolit.
- Lahire, Bernard. 2012. *Monde Pluriel. Penser l'unité des sciences sociales*. Paris: Seuil.
- Le Bars, Armelle. 2007. „Langue économique du Portugal et du Brésil, néologie contrastive et variantes“. U *Langue, économie, entreprise. Le travail des mots*, uredili Irtraud Behr, Dieter Hentschel, Michael Kauffmann, Anja Kern, 449–464. Paris: Presses Sorbonne nouvelle.
- Lerat, Pierre. 1997. „Approches linguistiques des langues spécialisées“. *La revue de GERAS. ASp*, no. 15–18, 1–10. <https://doi.org/10.4000/asp.2926>
- Lévy-Leblond, Jean-Marc. 2010. „Quand la langue tire la science“. *L'Archicube*, no. 9, 52–62.
- Livnat, Zohar. 2006. „Rhétorique de l'objectivité et présence de l'auteur dans l'écriture en sciences sociales. Le cas de l'Hébreu“. *Questions de communication*, no. 9, 95–121. <https://doi.org/10.4000/questionsdecommunication.7924>
- Loffler-Laurian, Anne-Marie. 1983. „Typologie des discours scientifiques: deux approches“. *Éla. Études de linguistique appliquée*, no. 51, 8–20.
- Lu, Xiaofei, Jungwan Yoon, Olesya Kisselev, J. Elliott Casal, Yingying Liu, Jinlei Deng and Rui Nie. 2021. „Rhetorical and phraseological features of research article introductions: Variation among five social science disciplines“. *System* 100. <https://doi.org/10.1016/j.system.2021.102543>
- Milosavljević, Monika i Aleksandar Palavestra. 2017. „Zloupotreba prirodnih nauka u (pseudo)arheologiji“. *Etnoantropološki problemi* 12 (3): 825–851. <https://doi.org/10.21301/EAP.V12I3.8>
- Mirić, Milica. 2020. *Francuski jezik struke. Teorijski i leksičko-morfološki aspekti*. Beograd: Univerzitet u Beogradu, Filozofski fakultet.
- Moirand, Sophie, Sandrine Reboul-Touré et Michele Pordeus Ribeiro. 2016. „Popular Science at the Crossroads of NewLinguistic Spheres“. *Bakhtiniana, Revista de Estudos do Discurso* 11 (2): 145–170. <https://doi.org/10.1590/2176-45732387>
- Palavestra, Aleksandar. 2010. „Izmišljanje tradicije: 'vinčansko pismo'“. *Etnoantropološki problemi* 5 (2): 239–258.
- Palavestra, Aleksandar. 2021. „Crisis of Confidence in Archaeology“. In *Archaeology of Crisis*, edited by Staša Babić, 9–24. Beograd: Univerzitet u Beogradu, Filozofski fakultet.
- Paltridge, Brian and Sue Starfield, eds. 2013. *The Handbook of English for Specific Purposes*. Boston: Wiley-Blackwell.
- Qotb, Hani. 2008. „Vers une didactique du français sur objectifs spécifiques médié par internet“. Doktorska dis. Département de sciences du langage, Université Montpellier III – Paul Valéry.

- Rey, Alain. 1976. „Présentation“. U *Néologie en marche, série B: Langues de spécialité* 2, uredio Alain Rey, VII–XIII. Québec: Gouvernement du Québec.
- Riley, Philip. 1989. „Keeping Secrets: ESP/LSP and the Sociology of Knowledge“. *European Journal of Teacher Education* 12 (2): 69–80. <https://doi.org/10.1080/0261976890120204>
- Rinck, Fanny. 2010. „L’analyse linguistique des enjeux de connaissance dans le discours scientifique. Un état des lieux“. *Revue d’anthropologie des connaissances* 43 (3): 427–450. <https://doi.org/10.3917/RAC.011.0427>
- Salager-Meyer, Françoise. 1990. „Discoursal flaws in Medical English abstracts: A genre analysis per research and text type“. *Text – Interdisciplinary Journal for the Study of Discourse*. 10 (4): 365–384. <https://doi.org/10.1515/text.1.1990.10.4.365>
- Spillner, Bernd. 1992. „Textes médicaux français et allemands. Contribution à une comparaison interlinguale et interculturelle“. *Langages*, no. 105, 42–65. <https://doi.org/10.3406/lgge.1992.1623>
- Šipka, Danko. 1998. *Osnovi leksikologije i srodnih disciplina*. Novi Sad: Matica srpska, Odeljenje za književnost i jezik.
- Škiljan, Dubravko. 1987. *Pogled u lingvistiku*. Zagreb: Školska knjiga.
- Tanasić, Sreto. 2005. *Sintaksičke teme*. Beograd: Beogradska knjiga.
- Temmerman, Rita. 2000. *Towards New Ways of Terminology Description. The Sociocognitive-Approach*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
- Trimble, Louis. 1985. *English for Science and Technology*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Tutin, Agnès i Marie-Paule Jacques. 2018. „Introduction. Le lexique scientifique transdisciplinaire“. U *Lexique transversal et formules discursives des sciences humaines*, uredile Marie-Paule Jacques, Agnès Tutin, 1–26. London: ISTE editions.
- Tutin, Agnès. 2007. „Autour du lexique et de la phraséologie des écrits scientifiques“. *Revue française de linguistique appliquée*. 12 (2): 5–14. <https://doi.org/10.3917/rfla.122.0005>
- Vinaver, Nadežda. 1982. „Strani jezik struke u teoriji i praksi – savetovanje“. *Strani jezici* 11 (1–2): 115–120.
- Vicente Garcia, Christian. 2005. „L’enseignement de la notion de ’langue spécialisée’ aux apprentis traducteurs: pour une approche théorique profitable“. U *Actas del II Congreso Internacional de la Asociación Ibérica de Estudios de Traducción e Interpretación*, uredile Romana García, María Luisa, 256–260. Madrid: AIETI.
- Vuković, Jasna. 2018. „’Život je ljubav’: vinčansko pismo i izmišljanje baštine“. *Etnoantropološki problemi* 13 (3): 695–706. <https://doi.org/10.21301/eap.v13i3.7>
- Vuković, Jasna i Miroslav Vujović. 2014. „Od informacije do poruke: arheologija i mediji u Srbiji“. *Etnoantropološki problemi* 9 (3): 609–624.
- Yen Dang, Thi Ngoc. 2018. „The nature of vocabulary in academic speech of hard and soft sciences“. *English for Specific Purposes* 51: 69–83. <https://doi.org/10.1016/j.esp.2018.03.004>
- Živković, Branka. 2012. „Ograđivanje u apstraktima naučnih radova“. U *Mi o jeziku, jezik o nama. Zbornik radova sa druge konferencije Društva za primijenjenu lingvistiku*, uredila Slavica Perović, 77–86. Podgorica: Društvo za primijenjenu lingvistiku Crne Gore.

Milica Mirić

Faculty of Philosophy, University of Belgrade

milica.miric@f.bg.ac.rs

*Do Social Sciences and Humanities Speak
the Language for Specific Purposes?
A Look at Archaeological Texts*

The unbreakable bond between language and scientific thought has incarnated into a special way of using general language, which we call *language for specific purposes*. It is thanks to this language that articulation of observations, conceptual and semantic constitution of scientific fields and exchange of new knowledge are possible. Language for specific purposes is not a new system of signs, rather it uses all the linguistic resources contained within general language, from which it is inseparable. Its peculiarity lies in the frequency and the specific ways of using lexicon and morphosyntactic structures, especially the ones which help it approach the ideal of precision and brevity of expression. In the first part of the paper, in addition to the detailed definition of the concept of language for specific purposes, we analyze which language is necessary for scientific purposes, whether or not scientists understand one another and if there are any universal characteristics of language for specific purposes. The second part of the paper is devoted to a smaller study with the goal of questioning some general traits of the language of archeology, performed on a group of abstracts originally written in the Serbian language.

Key words: language for specific purposes, terminology, scientific discourse, humanities, archaeology

*Les sciences sociales et humaines parlent-elles
la langue de spécialité ?
Un regard dans les textes archéologiques.*

Le lien indissoluble entre langue et pensée scientifique est incarné dans une forme particulière d'utilisation de la langue générale que l'on nomme la langue de spécialité. Elle rend possible l'articulation des observations, la constitution conceptuelle et terminologique des champs scientifiques et la transmission et l'échange de nouvelles connaissances. La langue de spécialité n'est pas un nouveau système de signes, mais elle utilise toutes les ressources de la langue générale dont elle est inséparable. Sa spécificité réside donc dans la fréquence et dans l'utilisation spécifique du lexique et des structures morphosyntaxiques, notamment celles qui l'aideront à se rapprocher substantiellement de l'idéal de clarté, de précision et d'économie de langue. La première partie de cet article

sera tournée vers la détermination du concept de la langue de spécialité: nous examinerons quelle langue et quel type de langue est nécessaire à des fins scientifiques et s'il existe des points communs caractéristiques de la langue de spécialité. Nous nous concentrerons sur sa stratification stylistique et thématique, sur les types de lexèmes observés et nous attirerons l'attention sur certaines des caractéristiques syntaxiques et stylistiques de la langue de spécialité. La deuxième partie de l'article est consacrée à une petite étude basée sur le corpus de textes archéologiques rédigés en serbe qui a comme objectif d'examiner certaines des caractéristiques générales de la langue de spécialité.

Mots-clés: langue de spécialité, terminologie, discours scientifique, sciences humaines et sociales, archéologie

Primljeno / Received: 30.6.2023.

Prihvaćeno / Accepted: 14.8.2023.